

Τα σχολικά Αρχαία Ελληνικά

Γυμνάσιο Ενότητα 2, Η εκπαίδευση των παιδιών στην αρχαία Αθήνα

Κείμενο σχολικού βιβλίου	Μία νεοελληνική απόδοση
<p>Ἐν Ἀθήναις τοὺς παῖδας μετ' ἐπιμελείας διδάσκουσι καὶ νουθετοῦσι. Πρῶτον μὲν καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ ἐπιμελοῦνται ὅπως βέλτιστος γενήσεται ὁ παῖς, διδάσκοντες ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον καὶ τότε μὲν καλόν, τότε δὲ αἰσχρὸν ἔστι. Ἐῖτα δέ, ἐπειδὴν οἱ παῖδες εἰς ἡλικίαν ἔλθωσιν, οἱ γονεῖς εἰς διδασκάλων πέμπουσιν, ἔνθα οἱ μὲν γραμματισταὶ ἐπιμελοῦνται ὅπως γράμματα μάθωσιν καὶ τὰ γεγραμμένα ἐννοῶσι, οἱ δὲ κιθαρισταὶ τῷ κιθαρίζειν ἡμερωτέρους αὐτοὺς ποιεῖν πειρῶνται καὶ τὰς τῶν παιδῶν ψυχὰς πρὸς τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν ἀρμονίαν οἰκιοῦσι. Ἔτι οἱ παῖδες ἐν γυμνασίοις καὶ παλαιστραῖς φοιτῶσιν, ἔνθα οἱ παιδοτρίβαι βελτίω τὰ σώματα αὐτῶν ποιοῦσι, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν τῶν σωμάτων πονηρίαν.</p> <p style="text-align: right;">Πλάτων, Πρωταγόρας 325c-326c (ελεύθερη διασκευή)</p>	<p>Στην Αθήνα διδάσκουν και συμβουλεύουν με φροντίδα τα παιδιά. Αρχικά η τροφός, η μητέρα, ο παιδαγωγός και ο ίδιος ο πατέρας φροντίζουν πως θα γίνει το παιδί πολύ καλό, διδάσκοντας ότι το ένα είναι δίκαιο, το άλλο είναι άδικο, και ότι αυτό είναι σωστό και το άλλο αισχρό. Έπειτα, όταν τα παιδιά φτάσουν σε κατάλληλη ηλικία, οι γονεῖς τα στέλνουν στα σπίτια των δασκάλων, όπου εκεί οι γραμματιστές φροντίζουν να μάθουν γραφή και ανάγνωση. Οι μουσικοί προσπαθούν να διδάξουν στα παιδιά να παίζουν λύρα και να εξοικειώσουν τις ψυχές τους με το ρυθμό και την αρμονία. Ακόμα τα παιδιά συχνάζουν στα γυμναστήρια και στις παλαιστρες, όπου εκεί οι δάσκαλοι της γυμναστικής βελτιώνουν τα σώματά τους για να μην δειλιάζουν εξαιτίας της κακής τους σωματικής κατάστασης.</p>

Κείμενο σχολικού βιβλίου	Νεοελληνική απόδοση	Νεοελληνική απόδοση
<p>ἔνθα οἱ μὲν γραμματισταὶ ἐπιμελοῦνται ὅπως γράμματα μάθωσιν καὶ τὰ γεγραμμένα ἐννοῶσι, οἱ δὲ κιθαρισταὶ τῷ κιθαρίζειν ἡμερωτέρους αὐτοὺς ποιεῖν πειρῶνται καὶ τὰς τῶν παιδῶν ψυχὰς πρὸς τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν ἀρμονίαν οἰκιοῦσι.</p>	<p>όπου εκεί οι δάσκαλοι της γραφής και της ανάγνωσης φροντίζουν να μάθουν τα παιδιά γράμματα και να κατανοούν τα γραμμένα. Οι δάσκαλοι της μουσικής , που μαθαίνουν στα παιδιά να παίζουν λύρα, προσπαθούν τα κάνουν ήπια και εξοικειώνουν τις ψυχές τους με το ρυθμό και την αρμονία της μουσικής.</p>	<p>όπου οι δάσκαλοι της γραφής και της ανάγνωσης φροντίζουν να μάθουν γράμματα και να καταλαβαίνουν όσα είναι γραμμένα, ενώ οι κιθαριστές με το να παίζουν λύρα προσπαθούν να τα κάνουν πιο ήμερα και εξοικειώνουν την ψυχή τους στο ρυθμό και την αρμονία.</p>

Με βάση τις οδηγίες διδασκαλίας στο Γυμνάσιο

Στόχοι

1. Να γνωρίσουν τα βασικά στοιχεία της εκπαίδευσης των αρχαίων Αθηναίων και να τα συγκρίνουν με τη δική τους εκπαίδευση σήμερα.

- Με ποιους συμμαθητές τους είναι μαζί από την Α΄ Δημοτικού; Αγόρια, κορίτσια. Ποια μαθήματα θυμούνται; Για ποιον λόγο διδάσκονται κλπ κλπ
- Τι συνέβαινε στην αρχαιότητα; από πού μπορούμε να μάθουμε; Το κείμενο

2. Να κατανοήσουν στοιχεία που αφορούν τη γραφή και την προφορά των αρχαίων Ελλήνων, καθώς επίσης και στοιχεία που αφορούν την ιστορία του ελληνικού αλφαβήτου.

- Πώς γράφουν οι νέοι στα κοινωνικά δίκτυα; τι εξυπηρετεί ο τρόπος γραφής;
- Πώς αλλάζει ο τρόπος γραφής μιας γλώσσας;
- Ποια είναι η σχέση γλώσσας και γραφής;
- Πότε έγιναν τελευταία φορά επίσημες αλλαγές στον τρόπο γραφής της ελληνικής γλώσσας;

Κείμενο

Το κείμενο της ενότητας (σελ. 14 σχ. βιβλίου)

- Προτείνεται να δοθεί η μετάφραση του κειμένου. Οι μαθητές και μαθήτριες παρακινούνται να τη **συγκρίνουν** με το αρχαίο κείμενο και να διακρίνουν την **αναλυτικότητα** του ν.ε. λόγου εν σχέσει με τον α.ε. λόγο.

- Τα γλωσσικά σχόλια της σελ. 15 αξιοποιούνται από τον/την εκπαιδευτικό μερικώς, με την επισήμανση συγκεκριμένων λέξεων που συναντούμε και στη ν.ε. γλώσσα, π.χ. καλός -ή -όν, αίσχρός -ά -όν κ.λπ.

- Οι μαθητές και μαθήτριες συζητούν τις ιδέες και τα νοήματα του κειμένου, αξιοποιώντας τις ερωτήσεις της σελ. 16.

- Με ποιον τρόπο αποδίδονται συγκεκριμένες φράσεις και συγκεκριμένες λέξεις;
- Αναδιατάξτε το αρχαίο κείμενο ή αναδιατάξτε τη μετάφραση για να αντιστοιχηθούν μεταξύ τους.
- Συγκρίνετε μεταφράσεις μεταξύ τους.
- Μεταφράσεις, *οι ωραίες άπιστες*

Φαινόμενα

1. Πώς έγραφαν οι αρχαίοι Έλληνες Απλή αναφορά στο πώς έγραφαν οι αρχαίοι Έλληνες.

2. Φθόγγοι και γράμματα

- Αναλυτική διδασκαλία σε συσχέτισμό με τη νεοελληνική γλώσσα.

- Να εξηγηθεί στους/στις μαθητές και μαθήτριες ότι πρόκειται για γλώσσα που είχε εντελώς διαφορετική προφορά από τη σημερινή (προσωδία/μουσικότητα – δυναμική προφορά/τονικότητα).

- Προτείνεται η αναφορά στη διαφορετική προφορά συγκεκριμένων γραμμάτων (η, υ, β, δ, γ, ζ), των διπλών συμφώνων, των μακρών και των βραχέων, των δίχρονων και των διφθόγγων.

- Να εξηγηθεί ότι η ορθογραφία της ν.ε. γλώσσας διατηρείται για ιστορικούς λόγους.

- Το αλφάβητο, τα αλφάβητα
- Πόσα φωνήεντα έχει η νεοελληνική γλώσσα;
- Πόσους φθόγγους;
- Ποια είναι η διαφορά δίφθογγοι και δίψηφοι;
- Πόσα γράμματα αποδίδουν τα φωνήεντα της ελληνικής γλώσσας;
- Έκαναν ορθογραφικά λάθη στην αρχαιότητα;
- Τι εξυπηρετούν οι τόνοι και τα πνεύματα;

Με βάση τις οδηγίες διδασκαλίας στο Λύκειο (απόσπασμα)

Οι λεξιλογικές και γραμματικο-συντακτικές επιλογές υπηρετούν λειτουργίες που σχετίζονται με τα πρόσωπα, τις πράξεις και τις περιστάσεις στις οποίες αναφέρονται. Πέρα από την παραδοσιακή περιγραφή της γλώσσας που συχνά εγκλωβίζει τους μαθητές και τις μαθήτριες στη λογική του σωστού και του λάθους, προτείνεται οι λέξεις και οι φράσεις να προσεγγίζονται μέσα στο πλαίσιο τους, χωρίς να αποκόπτονται από αυτό και από τη σημασία τους, και να στρέφεται το ενδιαφέρον της διδασκαλίας στο κείμενο και στη συζήτηση για τις γλωσσικές επιλογές του συγγραφέα. Για παράδειγμα, να καταδεικνύονται με ποιον τρόπο διαφορετικά κειμενικά είδη πραγματώνονται με διαφορετικές γλωσσικές επιλογές, πώς διαφοροποιείται ως προς τη γλώσσα ένα φιλοσοφικό κείμενο από ένα ιστορικό ή ένα ποιητικό κείμενο, για ποιον λόγο από τα ποιητικά κείμενα περάσαμε στα πεζά. Η συζήτηση για τη γλώσσα μέσα από την ενασχόληση με συγκεκριμένα κείμενα μπορεί να βοηθήσει, ώστε να σταθούν οι μαθητές και οι μαθήτριες μόνοι/-ες τους απέναντι στην Αρχαία Ελληνική Γραμματεία προς την κατεύθυνση της γλωσσικής επίγνωσης και της αυτενέργειας. Τα παραπάνω σημαίνουν ότι θα πρέπει να υιοθετηθούν πρακτικές διδασκαλίας και εξέτασης, οι οποίες περιγράφονται με τα παρακάτω ενδεικτικά ερωτήματα:

- Ποιες διαφορετικές μορφές/τύποι της ίδιας λέξης χρησιμοποιούνται και πώς διαφοροποιείται η λειτουργία της λέξης μέσα στο κείμενο;
- Ποια είναι η σημασία συγκεκριμένων λέξεων στο αρχαίο κείμενο;
- Ποια είναι η σημασία ίδιων λέξεων που χρησιμοποιούνται και στη Νεοελληνική;
- Με ποιες λέξεις αποδίδεται μια ενέργεια, τι μορφή έχουν οι λέξεις αυτές και τι σημασία αποκτούν;
- Ποιες συνώνυμες ή λέξεις με παρόμοια σημασία χρησιμοποιούνται μέσα στο κείμενο;
- Για ποιον λόγο επιλέγεται ο συγκεκριμένος χρόνος ενός ρήματος;
- Πώς θα άλλαζε το νόημα της φράσης, αν άλλαζε ο χρόνος του ρήματος;
- Πώς θα άλλαζε το νόημα, αν μπορούσε να αλλάξει η έγκλιση του ρήματος;
- Για ποιον λόγο επιλέγεται συγκεκριμένη έγκλιση, π.χ. προστακτική, σε μια φράση; Για ποιον λόγο επιλέγεται η χρήση απαρεμφάτου ή δευτερεύουσας πρότασης;
- Τι εξυπηρετεί η επιλογή του ενικού ή του πληθυντικού αριθμού;
- Ποιες αλλαγές θα είχαμε στη φράση, αν άλλαζε το υποκείμενο από ενικό σε πληθυντικό ή αντίστροφα;
- Σε ποια περίπτωση επιλέγεται η παθητική σύνταξη;
- Για ποιον λόγο αποδίδεται μια ιδιότητα σε ένα όνομα, μέσω κατηγορούμενου ή ονοματικού προσδιορισμού;
- Με ποιον τρόπο προστίθενται προσδιορισμοί σε ένα ρήμα;
- Πώς μπορεί να διαμορφωθεί μια φράση, αν αφαιρέσουμε τους προσδιορισμούς;
- Για ποιον λόγο επιλέγεται παρατακτική ή υποτακτική σύνδεση όρων;

ἐκ παίδων σμικρῶν ἀρξάμενοι, μέχρι οὔπερ ἂν ζῶσι, καὶ διδάσκουσι καὶ νοθετοῦσιν. ἐπειδὴν θᾶπτον συνιῆ τις τὰ λεγόμενα, καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς [325d] ὁ πατήρ περὶ τούτου **διαμάχονται**, ὅπως <ὡς> βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς, παρ' ἑκάστον καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες καὶ ἐνδεικνύμενοι ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον, καὶ τότε μὲν καλόν, τότε δὲ αἰσχρόν, καὶ τότε μὲν ὄσιον, τότε δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν ποίει, τὰ δὲ μὴ ποίει. καὶ **ἐὰν μὲν ἐκὼν πειθῆται· εἰ δὲ μὴ, ὥσπερ ξύλον διαστρεφόμενον καὶ καμπτόμενον εὐθύνουσιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς**. μετὰ δὲ ταῦτα εἰς διδασκάλων πέμποντες **πολὺ μᾶλλον ἐντέλλονται ἐπιμελεῖσθαι [325e] εὐκοσμίας τῶν παίδων ἢ γραμμάτων τε καὶ κιθαρίσεως**· οἱ δὲ διδάσκαλοι τούτων τε ἐπιμελοῦνται, καὶ ἐπειδὴν αὖ γράμματα μάθωσιν καὶ μέλλωσιν συνήσειν τὰ γεγραμμένα ὥσπερ τότε τὴν φωνήν, **παρατιθέασιν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βάθρων ἀναγιγνώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα καὶ ἐκμανθάνειν [326a] ἀναγκάζουσιν**, ἐν οἷς πολλὰ μὲν νοθετῆσεις ἔνεισιν πολλὰ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζηλῶν μιμῆται καὶ ὀρέγηται τοιοῦτος γενέσθαι. οἱ τ' αὖ κιθαρισταί, ἕτερα τοιαῦτα, σωφροσύνης τε ἐπιμελοῦνται καὶ ὅπως ἂν οἱ νέοι μηδὲν κακουργῶσιν· πρὸς δὲ τούτοις, ἐπειδὴν κιθαρίζειν μάθωσιν, ἄλλων αὖ ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν, εἰς τὰ [326b] κιθαρίσματα ἐντείνοντες, καὶ τοὺς ῥυθμούς τε καὶ τὰς ἀρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκειοῦσθαι ταῖς ψυχῆς τῶν παίδων, ἵνα ἡμερώτεροί τε ᾖσιν, καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμοσσότεροι γιγνόμενοι χρήσιμοι ᾖσιν εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν· πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμοστίας δεῖται. **ἔτι τοίνυν πρὸς τούτοις εἰς παιδοτρίβου πέμπουσιν**, ἵνα τὰ σώματα βελτίω ἔχοντες ὑπηρετῶσι τῇ διανοίᾳ χρηστῇ [326c] οὔσῃ, καὶ μὴ ἀναγκάζωνται ἀποδειλιάν δια τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν.

Αρχίζουν από τότε που τα παιδιά τους είναι μικρά και, όσο αυτοί βρίσκονται στη ζωή, τα διδάσκουν και τα συμβουλεύουν. Από τη στιγμή κίόλας που το παιδί καταλαβαίνει τί του λένε, και η παραμάνα και η μητέρα και ο παιδαγωγός, ακόμη [325d] κι ο πατέρας, πασχίζουν για τούτο: με ποιό τρόπο το παιδί θα γίνει αψεγάδιαστο· έτσι, πάνω σε κάθε πράξη και λόγο το διδάσκουν και του εξηγούν ότι το ένα είναι δίκαιο, το άλλο άδικο, το ένα ωραίο, το άλλο άσχημο, το ένα όσιο, το άλλο ανόσιο — και τα πρώτα να τα κάνεις, τα δεύτερα να μην τα κάνεις. Κι αν το παιδί υπακούει με τη θέλησή του, πάει καλά· ειδάλλως, σαν βέργα που στραβώνει και καμπουριάζει, το σιάζουν με φοβέρες και ξυλιές. Αργότερα το στέλνουν στο δάσκαλο, που του παραγγέλνουν να δώσει πολύ περισσότερη προσοχή [325e] στην καλή διαγωγή του παιδιού παρά στα γράμματα και την τέχνη της λύρας. Με τη σειρά τους οι δάσκαλοι γι' αυτό φροντίζουν. Και όταν πια τα παιδιά μάθουν γράμματα και είναι σε θέση να καταλαβαίνουν τα όσα βλέπουν γραμμένα —όπως τότε τα λόγια—, οι δάσκαλοι τα βάζουν όρθια από τη θέση τους να διαβάζουν ποιήματα καλών ποιητών [326a] και τα αναγκάζουν να τα μαθαίνουν απ' έξω. Μεσ στα ποιήματα αυτά βρίσκει κανείς ένα σωρό συμβουλές κι ένα σωρό διηγήσεις και παινήματα και ύμνους για τους ενάρετους ανθρώπους του παλιού καιρού, για να τους ζηλέψει το παιδί και να τους μιμηθεί και να λαχταρήσει να τους μοιάσει. Απ' τη μεριά τους πάλι οι δάσκαλοι της λύρας κάτι παρόμοιο κάνουν, δηλαδή κάνουν ό,τι μπορούν, για να γίνουν οι νέοι φρόνιμοι και να μην κάνουν κανένα κακό· κοντά σ' αυτά, αφού τους μάθουν την τέχνη της λύρας, στη συνέχεια τους διδάσκουν ποιήματα καλών ποιητών, διαφορετικών από τους προηγούμενους —των λυρικών ποιητών— [326b] ταιριάζοντας τη μουσική τους στη φωνή της λύρας· έτσι, υποχρεώνουν τους ρυθμούς και τις αρμονίες να συγγενέψουν με την ψυχή των παιδιών, ώστε να γίνουν και πιο ήμερα και χρήσιμα στα λόγια και στις πράξεις τους, με το να ποτιστούν με το ρυθμό και την αρμονία· γιατί η ζωή του ανθρώπου σε κάθε εκδήλωσή της έχει ανάγκη από ρυθμό και αρμονία. Λοιπόν, σαν να μην έφταναν όλα αυτά, τα στέλνουν ακόμα και στους γυμναστές, για να κάνουν κορμί δυνατότερο, κι έτσι το μυαλό τους το φωτισμένο να έχει βοηθό [326c] και να μην αναγκάζονται να δείχνουν δειλία στους πολέμους και στις άλλες πράξεις, επειδή το σώμα τούς προδίνει.

(μετάφραση Ηλίας Σπυρόπουλος)